

ÜSTÜN YETENEKLİ ERGENLERİN BAZI PSİKOLOJİK BELİRTİLERİNİN BETİMLENMESİ VE GENEL ERGEN POPÜLASYONU İLE KARŞILAŞTIRILMASI*

Şefika ERDEM**
Mustafa BALOĞLU***

Öz: Bu çalışma tarama deseniyle yapılmış olup üstün yetenekli lise öğrencilerinin depresyon, kaygı (anksiyete), olumsuz benlik, bedenselleştirme (somatizasyon) ve öfke-düşmanlık (hostilite) gibi bazı psikolojik özelliklerini incelenmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Bilim ve Sanat Merkezleri'nde lise düzeyinde öğrenim gören öğrenciler, örneklem grubunu ise evrenden kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen 72 erkek (%44,72) ve 89 kız (%55,28) olmak üzere toplam 161 üstün yetenekli lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılmıştır. Bulgular, Türkiye'deki üstün yetenekli lise öğrencilerinin, KSE Türkiye ergen formu normundaki ortalama değerlerden depresyon ve kaygı alt boyutlarında daha düşük; olumsuz benlik, bedenselleştirme ve öfke-düşmanlık alt boyutlarında ise daha yüksek ortalamalara sahip olduğu göstermiştir. Bununla beraber, üstün yetenekli lise öğrencilerinde en fazla görülen psikolojik belirtinin öfke-düşmanlık ve depresyon; en az görülenin ise bedenselleştirme olduğu bulunmuştur. Üstün yeteneklilerin incelenen psikolojik belirti düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı fark bulunmazken; sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Sonuçlar güncel alanyazın bağlamında tartışılmış ve psikolojik danışmanlar için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: üstün yetenek; ergenlik; psikolojik semptomlar; Bilim ve Sanat Merkezi

* Bu araştırma Şefika Erdem'in Prof. Dr. Mustafa Baloğlu danışmanlığında tamamladığı yüksek lisans tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

** Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, sefika-erdempdr@gmail.com, ORCID NO: 0000 0001 6308 5169, Makale Geliş Kabul Ediliş Tarihi : 07.05.2018 -09.07.2019

*** Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, baloglu@hacettepe.edu.tr, ORCID NO: 0000 0003 1874 9004.

THE DESCRIPTION OF SOME PSYCHOLOGICAL SYMPTOMS AMONG GIFTED ADOLESCENTS AND A COMPARISON WITH NON-GIFTED ADOLESCENT POPULATION*

Şefika ERDEM**
Mustafa BALOĞLU***

Abstract:

The present study investigated the psychological symptoms of gifted adolescences in Turkey. From the population of high school students attending Science and Art Centers (BILSEM) in Turkey, a total of 161 students [72 men (%44.72) and 89 women (%55.28)] were selected via convenience sampling and willingly participated in the study. A Personal Information Sheet and the Brief Symptom Inventory (BSI) were used to collect the data. Results show that on average, gifted adolescences scored lower in depression and anxiety but higher in negative self-image, somatization, and hostility when compared to the general Turkish adolescent norms. In addition, the most frequently present symptoms among gifted adolescences were hostility and depression and the least frequently present symptom was somatization. Results show no significant difference between men and women on the symptoms; however there was a significant difference based on students, grade levels. Results are discussed in the light of present literature and suggestions are given for mental health professionals.

Key Words: gifted and talented; adolescence; psychological symptoms; Science and Art Centers

Giriş

Her insan özel ve tek olup, bir takım kendine özgü yeteneklerle dünyaya gelmektedir (Stuart ve Beste, 2010). Ancak, bazı insanlar zekâ, yaratıcılık, bilgi üretme ve sorunlarla baş etme gibi çeşitli özellikler açısından diğerlerine göre üstünlük ve farklılık

* This research was conducted as a part of the Şefika Erdem's master thesis supervised by Dr. Mustafa Baloglu.

** Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Guidance and Psychological Counseling, sefikaerdempr@gmail.com.

*** Hacettepe University, Faculty of Education, Department of Special Education, baloglu@hacettepe.edu.tr.

göstermektedirler (Akarsu, 2001). Uzun yıllar boyunca, üstün yeteneklilik tanımlamasında Terman (1926) tarafından önerilen Stanford-Binet Zekâ Testi'nde 140 puan ve üstü ölçütü kullanılırken; 1950'lerde bu tek boyutlu tanımlama Guilford (1956) tarafından yaratıcılığı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Milgram, 1991). Daha sonraki yıllarda üstün yetenekli bireyler, genel zihinsel yetenek, işbirlikli ya da üretken düşünme, özel akademik başarı, liderlik yeteneği, görsel sanatlar ve psikomotor gibi alanların bir ya da birkaçında olağanüstü yetenekleri olan; yüksek performansa sahip olduğu alan uzmanları tarafından tanınmış ve normal eğitim programlarının yanında yeteneklerine göre düzenlenmiş eğitim programları ile desteklenmesi gereken bireyler olarak tanımlanmıştır (Marland, 1971). Ülkemizde ise, Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) Yönergesine göre (2007), bu bireyler zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda yaşlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği uzmanlar tarafından belirlenen öğrencilerdir (MEB, 2007; 2013).

Gross, (2002) üstün yetenekli çocukların farklı sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının olabileceğini belirtmektedir. Bilişsel olarak ileri seviyede olan üstün yetenekli bireyler duygusal olarak ileri seviyeyi yakalayamadıkları takdirde içsel çatışmalar yaşayabilmektedir (Schuler, 2003). Üstün yeteneklilerin kendilerine özgü özelliklerinden dolayı psikolojik belirtiler gösterebileceği belirtilirken (Jackson ve Moyle, 2008; Levent, 2011), psikolojik olarak gerginlik ve huzursuzlukların yaşandığı bir geçiş dönemi olarak nitelendirilen ergenlik döneminde de bu bireylerde birtakım psikolojik belirtiler görmek mümkündür (Sandström, 1982; Yeşilyaprak, 2007).

Psikolojik belirtiler, ruh sağlığını olumsuz etkileyen, normal işleyişin dışında psikolojik bozukluk göstergesi olarak bireyde zorlanma ve strese neden olan olumsuz tepkilerin düzeyi ve ruhsal hastalıkları teşhis etmede kullanılan belirtilerdir (Budak, 2000; Dağ, 1991; Feldman, 2009). Bu çalışmada psikolojik belirtilerden depresyon, kaygı (anksiyete), olumsuz benlik, bedenselleştirme (somatizasyon) ve öfke-düşmanlık (hostilite) incelenmiştir. Depresyon; çevrenin olumsuz özellikleri üzerine seçici dikkat, kötümser inanç sistemi, ilişkiler içinde kendini yeme gibi davranış kalıplarına sahip olma; üzüntü, keder, hayattan zevk alamama gibi düşük ruh halini içeren, uyku ve iştah problemlerinin yaşandığı ruhsal bir hastalıktır (Carr, 2001; Işıklı, 2013). Kaygı, geleceğe yönelik tahmin edilemeyen durumlara ve potansiyel caydırıcı olaylara karşı kontrol edilemezlik ve öngörülemezlik ile potansiyel olarak tehlikeli olayların karşısında verilen tepkiler olarak ifade edilebilir (Barlow, 2002; Clark ve Beck, 2010). Benlik, bireyin kişiler arası davranış ve süreçlerini anlamlandırma, yorumlayan, kendine dönük olarak yaptığı olumlu ve olumsuz değerlendirmelerdir (Gerrig ve Zimbardo, 2017). Olumsuz benlik, bireyin kendinde yetersizlik ve küçüklük duygusu hissederek kendini küçük, başarısız, değersiz biri olarak değerlendirmesidir (Düzgün, 2003). Bedenselleştirme, gerçek nedenin ruhsal sebeplerden kaynaklı bedensel hastalıklardır (Gürün, 1991). Bununla birlikte psikolojik sorunların bilincine varılmasına ya da ifade edilmesine karşın bir savunmadır. Psikolojik sorunun bedensel sorunla ifade edilmesi

şeklinde tanımlanabilir (Sayar ve Ak, 2001). Hostilite ise öfke, düşmanlık duyguları ve saldırganlık olarak tanımlanmaktadır (Budak, 2003). Öfke-düşmanlık içerisinde karşı-sındakine zarar verme, intikam alma gibi durumlarda yaşanan düşmanlık; engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme gibi durumlarda yaşanan öfke şeklinde olumsuz duygular içermektedir. (Batıgün ve Şahin, 2003).

Alanyazında üstün yetenekli çocukların ihtiyaçları ile normal gelişim gösteren çocukların ihtiyaçlarıyla büyük ölçüde benzeştiğini gösteren araştırmalar mevcut olmasına rağmen (örn., Cross, Cassady, Dixon, ve Adams, 2013; Jackson ve Moyle, 2008; Karabekiroğlu, 2009; Levent, 2011; Neihart, 1999; Webb, 1993), üstün yetenekli ergenlerin sahip oldukları birtakım bilişsel ve duyuşsal özelliklerinden dolayı bazı psikolojik belirtilerde farklılıklar gösterebileceği de belirtilmektedir (Vanmeerbeek, Onckelen, Boüüaert, Burette, 2006). Bu bireyler zaman zaman kendileri ve çevreleriyle ilgili karşılaştıkları uyum sorunları ve sıkıntıları vardır (Özsoy, 1988). Bu yönde yapılan bir çalışmada bilişsel gelişimlerinin akranlarına göre ileri olmasının onları her türlü olumsuz psikolojik durumdan korumadığı ve üstün yetenekli çocukların diğer gelişim alanlarında geride olabilmelerinin onlarda kaygı, üzüntü (depresyon) ve aşırı hassasiyete (ve belki de bu hassasiyetlerini bedensel semptomlarla göstermeye) neden olabildiği bulunmuştur (Alsop, 2003). Benzer şekilde, üstün yetenekli ergenlerin normal gelişim gösteren akranlarına göre depresyon belirtileri gösterme olasılığının daha fazla olduğunu belirten başka araştırma sonuçları da mevcuttur (örn., Coşar-Ciğerci, 2006).

Son olarak, üstün yeteneklilerdeki uyumsuz mükemmeliyetçiliğin düşük benlik algısına ve yüksek kaygıya neden olabileceği belirtilmektedir (Rice, Ashby ve Slaney, 1998). Ancak, bir başka çalışmada da üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren ergenler karşılaştırılmış ve üstün yetenekli ergenlerin akranlarına göre daha olumlu benlik algısına sahip olduğu bulunmuştur (Coşar-Ciğerci, 2006). Dolayısıyla, yukarıda özetlenen çalışmalar arasında bir tutarsızlık da göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın amaçlarından birisi alanyazındaki belirsizliği netleştirmektir.

Bu araştırma, ergenlik döneminin özellikleriyle üstün yetenekliliğin kendine has özelliklerinin birleşmesinin onların bazı psikolojik özelliklerini nasıl etkilediğini inceleyen araştırmaların sınırlılıklarını ortadan kaldırmayı hedeflemesi; üstün yetenekli ergenlerin psikolojik belirtileri hakkında bilgi sahibi olmanın onların tanınması, özellikleri ve eğitimleri kadar gerekli olması, daha sağlıklı bireyler olmaları ve potansiyellerini tam olarak kullanabilmeleri için gereken önlemlerin önceden alınabilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, çalışma grubunun çoğunlukla belirli bir bölgede veya ilde yürütüldüğü alanyazındaki çalışmalara alternatif olarak ülkenin geniş bir yelpazesini kapsamaya ve katılımcılarının daha çok okul öncesi, ilkökul ve ortaokul öğrencilerinden oluşan çalışmalardan farklı olarak lise öğrencilerini kapsamaya açısından da önem arz etmektedir.

Bu araştırma kapsamında; üstün yetenekli ergenlerin bazı psikolojik semptomlardaki durumlarının belirlenmesi ve bu belirtiler açısından üstün yetenekli olmayan akranları ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri hangi düzeydedir?

Üstün yetenekli lise öğrencileri incelenen psikolojik belirtilerin hangisinde en yüksek ve en düşük puana sahiptirler?

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri cinsiyet ve sınıf değişkenleri açısından farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmada tanımlayıcı (betimleyici) yöntem modellerinden tarama (survey) tipi araştırma modeli kullanılmıştır (Karasar, 2010).

Evren ve Örneklem

Gelişim açısından hassas bir dönem olan ergenlik dönemindeki üstün yeteneklilerin psikolojik belirtilerini saptamanın öneminden ve daha önceki yapılan çalışmaların daha küçük yaş gruplarını içermesinden dolayı bu araştırmanın ilgi odağı üstün yetenekli lise öğrencileri olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, araştırmanın evrenini BİLSEM'lere kayıtlı lise düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Üstün yetenekli ergenlerin psikolojik belirtileri, ölçme aracı olarak kullanılan Kısa Semptom Envanteri (KSE) Türkiye ergen formu normal öğrenci normlarıyla karşılaştırılmıştır.

Üstün yetenekli tanısı almış ve 2012-2013 eğitim öğretim yılında BİLSEM'lere devam eden üstün yetenekli lise öğrencilerine ulaşabilmek için ilgili genel müdürlükten yazılı izin alınarak Türkiye genelinde, bünyesinde lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilere sahip tüm BİLSEM'lere ulaşılmış ve devam eden öğrenci sayıları alınmıştır. Türkiye genelinde 20 ilde lise öğrencisi olan BİLSEM olduğu tespit edilmiştir. Bu 20 ildeki gönüllü olan üstün yetenekli tanısı almış öğrencilere ölçme araçları uygulanmıştır.

Evren içinden kolayda (convenience) örnekleme (bkz., Gall, Borg ve Gall, 1996) yöntemiyle seçilen ve gönüllülük esasına dayalı olarak araştırma paketini cevaplayan toplam 161 lise öğrencisi çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklemin %44,70'i erkek ($n = 72$) ve %55,30'u kadındır ($n=89$). Öğrencilerin yaş dağılımının 15-18 yaş aralığında olduğu bulunmuştur ($=16,15$, $SS = ,95$). Katılımcıların 42'si (%26,1) 9. sınıf öğrencisi, 50'si (%31,1) 10. sınıf, 51'i (%31,7) 11. sınıf, 18'i (%11,2) 12. sınıf öğrencisidir. Örneklemdaki öğrenciler Türkiye'nin 20 değişik ilinden alınmıştır. Toplam 161 öğrencinin 90'ı Karadeniz bölgesinden (%55,9), 20'si Akdeniz bölgesinden (%12,4), 18'i Marmara bölgesinden (%11,2), 11'i Güney Doğu Anadolu bölgesinden (%6,8), 10'u Ege

bölgesinden (%6,2), 6'sı İç Anadolu bölgesinden (%3,7) ve 6'sı Doğu Anadolu bölgesinden (%3,7) gelmiştir. Öğrencilerin 71'i (%44,1) fen liselerine, 52'si (%32,4) Anadolu liselerine, 28'i (%17,4) Anadolu öğretmen liselerine, 5'i (%3,1) güzel sanatlar liselerine, 2'si (%1,2) imam hatip liselerine, 2'si (%1,2) meslek liselerine ve 1'i (%6) sosyal bilimler lisesine devam etmektedir. Ayrıca ebeveyn eğitim düzeyleri açısından incelendiğinde öğrencilerin %7,8'nin baba öğrenim düzeyi %56,5'inin anne öğrenim düzeyi üniversite ve üzeridir. Öğrencilerin %52,2'sinin babası, %43,5 ise annesi memurken %38,5'inin annesi ev hanımıdır. Öğrencilerin %39,8'inin aylık geliri 3500 ve üzeriyken öğrencilerin %94,4'ü ailesiyle birlikte yaşamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kısa Semptom Envanteri (KSE)

Araştırmada veri toplama aracı olarak Şahin, Durak-Batıgün ve Uğurtaş (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış Kısa Semptom Envanteri (KSE) ve araştırmacılar tarafından geliştirilen bir kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Orijinal Kısa Semptom Envanteri (KSE) Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş Şahin ve Durak (1994) tarafından üniversite öğrencileri örnekleminde Türkçeye uyarlanmıştır. Daha sonra Şahin, Durak-Batıgün ve Uğurtaş (2002) envanterin ergenler üzerinde geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapmıştır. Envanter 53 maddeden oluşan, maddelerin 0-4 değerleri arasında derecelendirildiği Likert tipi bir ölçek olup, orijinalinde 9 alt ölçek bulunmaktadır (Şahin, Durak-Batıgün ve Uğurtaş, 2002). Türkiye uyarlamasında ölçekte "kaygı (anksiyete) (17 madde)", "depresyon (14 madde)", "olumsuz benlik (9 madde)", "bedenselleştirme (somatizasyon) (7 madde)" ve "öfke-düşmanlık (hostilite) (4 madde)" adı verilen beş faktör elde edilmiştir. Alt ölçeklerden elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları ,70 (bedenselleştirme-somatizasyon) ile ,88 (depresyon) arasındadır ve envanterin toplam puanı üzerinden bulunan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ,94'tür (Şahin ve ark., 2002). Sonuç olarak, KSE'nin Türkçe formununun, ergenlerin psikolojik sorunlarını geçerli ve güvenilir biçimde ölçtüğü kabul edilmektedir ve ölçekten alınan yüksek puan psikolojik belirtilerin yüksekliğini göstermektedir (Şahin ve ark., 2002).

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde yüzde (%), frekans (*f*), *t* testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Yapılan tüm analizlerde gerekli varsayımların sağlanıp sağlanmadığı kontrol edilmiştir.

Bulgular

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin depresyon, kaygı, olumsuz benlik, bedenselleştirme ve öfke-düşmanlık psikolojik belirtilerine sahip olma düzeyleri için betimleyici istatistiklerden ortalama ve standart sapmaları incelenmiştir. Orijinal

ölçeğin geçerlilik güvenilirlik çalışmasındaki bulgularla bu çalışmadan elde edilen bulgular kıyaslanmıştır ve Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. *Üstün Yeteneklilerin Psikolojik Belirtileri ile KSE Ergen Formu Normal Öğrenci Psikolojik Belirtileri Arasındaki Fark*

	KSE Ergen Formu			Üstün Yetenekliler			t
	n	$\bar{X}$	SS	n	$\bar{X}$	SS	
Depresyon	559	14,58	10,27	161	10,40	9,14	4,66*
Kaygı	559	14,25	9,89	161	9,43	8,53	5,61*
Olumsuz Benlik	559	5,40	4,99	161	8,66	8,47	6,13*
Bedenselleştirme	559	3,37	3,73	161	4,43	4,65	3,00*
Öfke-Düşmanlık	559	4,94	3,91	161	6,60	5,32	4,35*

* $p < ,001$

Bulgular, üstün yetenekli öğrencilerin depresyon ve kaygı alt boyut puanların KSE Türkiye ergen formu normal öğrenci normundan anlamı derecede düşük olduğunu göstermiştir. Üstün yetenekli öğrencilerin olumsuz benlik, bedenselleştirme ve öfke-düşmanlık alt boyut puanları ise KSE Türkiye ergen formu normal öğrenci normlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

Üstün yetenekli kadın ve erkek öğrencilerin beş psikolojik semptom boyutunda karşılaştırılması sonucunda cinsiyetler arasında herhangi bir anlamlı fark bulunmamıştır (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. *Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Farklaşmasına İlişkin t Testi Analizi*

	Erkek (n = 72)		Kadın (n = 89)		t	p
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS		
Depresyon	9,48	9,08	11,15	9,18	1,15	,25
Kaygı	9,90	9,05	9,05	8,12	,63	,53
Olumsuz Benlik	9,05	8,61	8,34	8,31	,53	,60
Bedenselleştirme	4,48	4,57	4,39	4,74	,13	,90
Öfke-Düşmanlık	6,72	5,63	6,51	5,08	,24	,81

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi bakımından öğrenciler psikolojik belirti puanlarının anlamlı farklılık göstermektedir (bkz. Tablo 3). Sınıf değişkenine ilişkin farkın kaynağına LSD testi ile ulaşılmış buna göre 9. sınıf ile 11. sınıf ve 11. sınıf ve 12. sınıf arasında öfke-düşmanlık alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmuştur. Öfke-düşmanlık puanları 9. sınıf, 11. sınıf ve 11.sınıf, 12. sınıf arasında anlamlı farklılık göstermiştir. Öfke-düşmanlık puanları, 11.sınıf öğrencilerinde, 9.sınıf ve 12. sınıf öğrencilerine göre anlamlı derecede daha yüksektir.

Tablo 3. *Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Psikolojik Belirti Puanları Ortalaması ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi Sonuçları*

	9. Sınıf (n =42)		10. Sınıf (n =50)		11. Sınıf (n =51)		12. Sınıf (n =18)			
	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	$\bar{X}$	SS	F	p
Depresyon	7,66	7,78	11,66	9,75	12,03	8,94	8,72	9,86	2,37	,07
Kaygı	6,76	6,99	10,60	10,07	11,03	7,56	7,88	8,66	2,55	,06
Olumsuz Benlik	6,50	7,60	9,74	9,63	9,82	7,73	7,44	8,47	1,65	,18
Bedenselleştirme	3,76	4,47	4,60	5,37	4,98	4,02	4,00	4,76	,60	,62
Öfke-Düşmanlık	5,45	4,92	7,04	5,63	7,94	5,42	4,33	3,91	3,04	,03*

* $p < ,05$

Kısa Semptom Envanteri alt boyutların madde toplamalarının o boyuttaki madde sayısına bölünmesiyle elde edilen alt boyut ortalamalarına göre üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri depresyon ($\bar{X} = ,86$; $SS = ,76$), kaygı ($\bar{X} = ,78$; $SS = ,71$), olumsuz benlik ($\bar{X} = ,72$; $SS = ,70$), bedenselleştirme ($\bar{X} = ,49$; $SS = ,51$) ve öfke-düşmanlık ($\bar{X} = ,94$; $SS = ,76$) şeklindedir. Yani, üstün yetenekli öğrencilerde en yüksek öfke-düşmanlık ve depresyon en düşük de bedenselleştirme semptomları bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın sonuçlarına göre, çalışmaya katılan üstün yetenekli lise öğrencileri ile KSE Türkiye ergen formu norm puanları karşılaştırıldığında; mevcut araştırma-

nın katılımcıları olan üstün yetenekli lise öğrencilerinin depresyon ve kaygı düzeyleri, normal ergenlerden anlamlı derecede düşük bulunurken; olumsuz benlik, bedenselleştirme (somatizasyon) ve öfke-düşmanlık (hostilite) düzeyleri ise anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Depresyon ve kaygı belirtilerinde bulunan sonuçlar ilgili alan yazındaki geçmiş çalışmaları desteklemektedir (Baker, 1995; Neihart, 1991; Parker, 1996). Üstün yeteneklilerin depresyon ve kaygı semptomlarının normal ergenlere göre düşük olması onların yüksek özgüvene sahip olmaları ile ilgili olabilir (Hoge ve Renzulli, 1993; Lehman ve Erdwins, 1981). Bu çalışmaya paralel olarak alan yazında bazı çalışmalarda **üstün** yetenekli bireylerin kaygı düzeylerinin akranlarından daha düşük olduğu belirtilmektedir (örn., Olszewski-Kubilius, Kulieke ve Krasney, 1988).

Üstün yetenekli öğrencilerin üst düzey bilişsel becerileri, sorunla başa çıkma ve problem çözme konusunda onlara yardımcı olmaktadır (Saranlı ve Metin, 2012). Üstün yeteneklilerin olumsuz benlik düzeyinin normal öğrencilerden daha yüksek olmasıyla ilgili alanyazında benzer çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Forsyth (1987) yapmış olduğu çalışmada üstün yetenekli öğrencilerin benlik kavramlarının, normal akranlarına göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Whitmore'a (1980'den aktaran; Maddux, Scheiber ve Bass, 1982) göre, olumsuz benlik üstün yeteneklilerin yetenekleri ölçüsünde başarılı ya da başarısız olmalarını ayırt etmede önemli bir ölçüttür. Dolayısıyla, bu araştırmaya katılan öğrenciler her ne kadar yetenekli olsalar da yetenekleri ölçüsünde başarı göstermediklerini düşündükleri için kendileriyle ilgili olumsuz bir algıya sahip olabilirler. Alan yazında, birçok üstün yetenekli çocuğun zorbalığa, diğerlerinden yeteneğini gizlemek için başarısızlığa ve bazılarının da kendine zarar verme riski davranışlara maruz kaldığı belirtilmektedir (Grobman, 2006).

Üstün yeteneklilerin mükemmelliyetçilik, bağımsızlık, yüksek ideallere sahip olma gibi özellikleri onların öfke-düşmanlık (hostilite) semptomlarının yüksek olmasına sebep olabilir (Davaslıgil, 2010). Bu ve buna benzer diğer özellikleri doğrultusunda bir takım karşı konulmalara maruz kalmalarından ve yapmak istedikleri şeylerin ya da sahip oldukları düşüncelerin özellikle öğrenme ortamlarında çevre tarafından engellenmesinden kaynaklı olabilir. Ayrıca, aile ve çevre desteği daha az psikolojik belirtinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Erol ve Şimşek, 1998). Bayram (1999) yapmış olduğu çalışmada aile desteğinin azalmasına bağlı olarak ruhsal belirtilerin arttığını ortaya koymuştur.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi bakımından psikolojik belirti düzeyleri sadece öfke-düşmanlık alt boyutunda farklılık göstermiştir. Öfke-düşmanlık, 11.sınıf öğrencilerinde, 9.sınıf öğrencilerine ve 12. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde olduğu ortaya konmuştur. İlgili alanyazında üstün yetenekliler üzerinde yapılan benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmaya katılan üstün yetenekli 12.sınıf öğrencileri üniversiteye giriş sınavlarına girdikleri ve önlerinde girecekleri başka bir sınav olmaması, 11.sınıfların ise dönem sonuna yaklaştıkça artık kendilerini son sınıf olarak görmeleri ve önlerinde girecekleri pek çok sınav olması

bu puanlar arasındaki farkın sebebi olabilir. Alver, Dilekman ve Ada (2009) da üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada öfke-düşmanlık ile sınıf düzeyi arasında anlamlı fark bulmuşlardır. Dolayısıyla ilgili alan yazın ile mevcut çalışmanın sonuçları benzerdir.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin kendi örneklem grubu içinde (yani üstünler arasındaki incelemede) en yüksek ve en düşük hangi psikolojik belirtilere sahip olduğuna ilişkin bulgulara göre en yüksek psikolojik belirti öfke-düşmanlık ve depresyon (üstün olmayan ergenlerle karşılaştırıldıklarında düşük olmalarına rağmen), en düşük psikolojik belirti ise bedenselleştirme. Bu tabloya göre kaygı, olumsuz benlik ve bedenselleştirmenin (somatizasyon) oldukça düşük düzeylerde olduğu, öfke-düşmanlık (hostilite) ve depresyonun biraz görüldüğü söylenebilir.

Üstün yeteneklilerde nadir rastlanan psikolojik semptomların, fobi, psikotizm ve anksiyete; en sık görülen semptomların ise obsesif kompulsif bozukluklar, paranoid eğilimler ve depresyon olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Aydın ve Konyaloğlu, 2011; Bayram, 1999; Coşar-Ciğerci, 2006).

Preuss ve Dubow'un (2004) yaptığı çalışmaya göre, zekâ düzeyi ve problem çözme stratejilerine sahip olma ile kaygı ve başa çıkma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla, üstün yetenekli lise öğrencilerinde kaygı belirtilerinin normallerden daha düşük bulunması alanyazın çalışmalarına dayanarak beklenen bir sonuçtur. Bu araştırmaya katılan üstün yetenekli öğrencilerin yarıya yakınının (%44,1) fen lisesi öğrencisi olduğu göz önünde tutulursa, bu öğrencilerin üniversite sınavı ve diğer birtakım sınavlardan elde edilecek başarı ölçütlerinin oldukça yüksek olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla hem çevreleri hem de kendileri bu anlamda yüksek bir beklentiye sahiptir. Bu bağlamda rekabet, engellenme, karşı çıkılma duyguları bu öğrencilerin öfke-düşmanlık semptomlarının yüksek olmasında bir etken olarak düşünülebilir.

Çalışmanın bulguları üstün yeteneklilik ve psikolojik iyi oluş bağlamında alan yazına önemli katkılar sunmaktadır. Depresyon ve kaygı semptomları ile ilgili bulgular, üstün yetenekliliğin bu semptomlarda dayanıklılığı arttırdığını; ancak, dayanıklılığın olumsuz benlik, bedenselleştirme ve öfke-düşmanlık semptomları için geçerli olmadığını göstermiştir. Üstün yeteneklilerle çalışan psikiyatri, psikoloji ve psikolojik danışma uzmanları için çalışmanın bulguları pratik faydalar sağlayabilir. Sonuçlar, üstün yetenekli öğrenciler için olumlu benlik geliştirme programlarının geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda üstün yeteneklilerin daha başka psikolojik semptomlar açısından da üstün olmayan öğrencilerle karşılaştırılmaları bu popülasyonun psikolojik iyi oluşları yönünde yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır.

Son olarak, bu noktada araştırmanın birkaç sınırlılığının not edilmesi gelecekte yapılacak araştırmalara yön verici olabilir. Bu çalışmada Türkiye'nin değişik illerinde

bulunan ve lise öğrencisine sahip Bilim ve Sanat Merkezlerine ulaşılmasına rağmen araştırmanın örnekleminin geniş olduğu söylenemez. Sonraki çalışmalarda daha geniş ergen kitlelerine ulaşabilmek için gerekli önlemleri alınmalıdır. İkinci olarak, araştırma sadece Kısa Semptom Envanteri'nin ölçtüğü kaygı, depresyon, olumsuz benlik, bedenselleştirme ve öfke-düşmanlık semptomları ile sınırlıdır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda burada ölçülenlere ek olarak daha farklı ve güncel semptomlar da incelenmelidir.

Kaynakça

- Akarsu, F. (2001). *Yetişemediğimiz çocuklar: Üstün yetenekli çocuklar ve sorunları*. Ankara: Eduser Yayınları.
- Alsop, G. (2003). Asynchrony: Intuitively valid and theoretically reliable. *Roeper Review*, 25(3), 118-127.
- Alver, B., Dilekmen, M. ve Ada, Ş. (2009). Üniversite öğrencilerinin akademik değişkenlere göre psikolojik belirtileri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 248-273.
- Aydın, O. ve Konyalıoğlu, P. (2011). 18-21 yaş grubu bireylerin genel zekâ düzeyleri ile psikolojik semptom düzeyleri arasındaki ilişki. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 77-103.
- Baker, J. A. (1995). Depression and suicidal ideation among academically talented adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 39(4), 218-223.
- Barlow, D. H. (2002). *Anxiety and its disorders: The nature and treatment of anxiety and panic* (2nd ed.). New York, NY, US: Guilford Press.
- Batugün, A. D., & Şahin, N. H. (2003). Öfke, Dürtüsellik ve Problem Çözme Becerilerindeki Yetersizlik Gençlik İntiharlarının Habercisi Olabilir mi?. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 37-52.
- Bayram, D. (1999). *Bir grup gençte ruhsal belirti ile sosyal destek ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Carr, A. (2003). *Abnormal psychology*. Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Clark, D. A., & Beck, A. T. (2010). *Cognitive therapy of anxiety disorders: Science and practice*. Guilford Press.
- Coşar Çiğerci, Z. (2006). Üstün yetenekli olan ve olmayan ergenlerde benlik saygısı, baskalarının algılaması ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Cross, T. L., Cassady, J. C., Dixon, F. A. ve Adams, C. M. (2013). The psychology of gifted adolescents as measured by the MMPI-A. *Gifted Child Quarterly*, 52(4), 326-339.
- Dağ, İ. (1991). Belirti tarama listesi (Scl-90-R)'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 5-12.

Üstün Yetenekli Ergenlerin Bazı Psikolojik Belirtilerinin Betimlenmesi ve Genel... ◆

- Davaslıgil, Ü. (2010). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların eğitimi. *İçinde, G.Akşamete (ed.). Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (s.545)*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Derogatis, L. R. (1992). The Brief Symptom Inventory-BSI administration, scoring and procedures manual-II. USA: Clinical Psychometric Research Inc.
- Düzgün, Ş. (2003). Öğrencilerin psikolojik belirtileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1-2), 149-162.
- Erol, N. ve Şimsek, Z. (1998). *Çocuk ve gençlerde ruh sağlığı: Yeterlik alanları, davranış ve duygusal sorunların dağılımı*. İçinde, N. Erol, C. Kılıç, M. Ulusoy, M. Keçeçi ve Z. Şimsek (ed).Türkiye ruh sağlığı profili raporu (s. 25-75). Ankara: Eksen Tanıtım.
- Feldman, R. S. (2007). *Essentials of understanding psychology*. (7. Ed.). New York: The McGraw-Hill Companies, Inc.
- Forsyth, P. (1987). A study of self-concept, anxiety, and security of children in gifted, French immersion, and regular classes. *Canadian Journal of Counselling*, 22(3), 1153-156.
- Gall, M. D., Borg, W. R., & Gall, J. P. (1996). *Educational Research White Plains*. NY: Longman Publishers.
- Gerrig, R. J., ve Zimbardo, P. G. (2017). *Psikoloji ve yaşam* (Çev. Gamze Sart, 19. ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Grobman, J. (2006). Underachievement in exceptionally gifted adolescents and young adults: A psychiatrist's view. *Journal of Secondary Gifted Education*, 17(4) 199-210.
- Gross, M. U. (2002). Social and emotional issues for exceptionally intellectually gifted students. *The social and emotional development of gifted children: What do we know*, 19-29.
- Guilford, J. P. (1956). The structure of intellect. *Psychological Bulletin*, 53, 267-293.
- Gürün, O. A. (1991). *Psikoloji sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Hoge, R. D. ve Renzulli, J. S. (1993). Exploring the link between giftedness and self-concept. *Review of Educational Research*, 63(4), 449-465.
- Işıklı, B. (2013). *Çatışma ve stres yönetimi-II Ç*. Yenilmez (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Jackson, P. S. ve Moyle, V. F. (2008). Inner awakening, outward journey: The intense gifted child in adolescence. İçinde, Daniels, S. ve Piechowski, M.M. (ed.) *Living with intensity: Understanding the sensitivity, excitability, and the emotional development of gifted children, adolescents, and adults*. Tuscon, AZ: Great Potential Press.
- Karabekiroğlu, K. (2009). *Anne babalar için ergen ruh sağlığı rehberi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, 21. Basım, Ankara.
- Levent, F. (2011). Üstün yetenekli çocukların hakları el kitabı anne, baba ve öğretmenler için. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yayın Dizisi.

◆ Şefika Erdem / Mustafa Baloğlu

- Lehman, E. B., ve Erdwin, C. J. (1981). The social and emotional adjustment of young, intellectually-gifted children. *Gifted Child Quarterly*, 25(3), 134-137.
- Maddux, C. D., Scheiber, L. M. ve Bass, J. E. (1982). Self-concept and social distance in gifted children. *Gifted Child Quarterly*, 26(2), 77-81.
- Marland, S. P. (1971). *Education of the gifted and talented- Volume 1: Report to the congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- Milgram, R. M. (ed.). (1991). *Counseling gifted and talented children: A guide for teachers, counselors, and parents*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2007). *Milli eğitim bakanlığı bilim ve sanat merkezleri yönergesi*. Tebliğler Dergisi: Sayı 2593.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Üstün yetenekli bireyler strateji ve uygulama planı 2013 – 2017*. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Neihart, M. (1991). *Anxiety and depression in high ability and average ability adolescents*. Unpublished doctoral dissertation: The University of Northern Colorado.
- Neihart, M. (1999). The impact of giftedness on psychological well-being: What does the empirical literature say? *Roeper Review*, 22(1), 10-17.
- Olszewski-Kubilius, P. M., Kuliekie, M., J. ve Krasney, N. (1988). Personality dimension of gifted adolescents: a review of theempirical literature. *Gifted Child Quarterly*, 32, 347-352.
- Özsoy, Y. (1988). Üstün zekâlı ve üstün yetenekliler. İçinde, Y. Özsoy, M. Özyürek ve S. Eripek. *Özel eğitime muhtaç çocuklar, özel eğitime giriş* (s.146-171). Ankara: Karatepe Yayınları.
- Parker, W. (1996). Psychological adjustment in mathematically gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 40(3), 154-157.
- Preus, L. J. ve Dubow, E. F. (2004). A comparison between intellectually gifted and typical children in their coping responses to a school and a peer stressor. *Roeper Review*, 26(2), 105-111.
- Rice, K. G., Ashby, J. S., & Slaney, R. B. (1998). Self-esteem as a mediator between perfectionism and depression: A structural equations analysis. *Journal of counseling psychology*, 45(3), 304.
- Sandström, C. I. (1982). *Çocuk ve gençlik psikolojisi*. (R. Uğurel Şemin, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Saranlı, A. G. ve Metin, N. (2012). Social-emotional problems observed in gifted children. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*,45(1), 139-163.
- Sayar, K., & Ak, I. (2001). The predictors of somatization: a review. *Bull Clin Psychophar*, 11, 266-271.
- Schuler, P. A. (2003). "Gifted kids at risk: Who's listening?" [Online]. Retrieved on 01-July-2018, at URL: http://campbellms.typepad.com/files/gifted_kids_at_risk_whos_listening.pdf

Üstün Yetenekli Ergenlerin Bazı Psikolojik Belirtilerinin Betimlenmesi ve Genel... ◆

- Stuart, T., & Beste, A. (2010). *Farklı olduğumu biliyorum "üstün yeteneklileri anlayabilmek."* (A. Gönenli, Çev.) (2. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şahin, N. ve Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory-BSI): Türk Gençleri İçin Uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*.
- Şahin, N. H., Durak-Batıgün, A. ve Uğurtaş, S. (2002). Kısa Semptom Envanteri: Ergenler için kullanımı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(2), 21-32.
- Terman, L. (1926). *Mental and physical traits of a thousand gifted children. Genetic studies of genius*, Vols. 1 and 2. New Jersey: Stanford: Stanford University Press.
- Yeşilyaprak, B. (2007). İlköğretimde gelişimsel rehberlik. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Webb, J. T. (1993). Nurturing social-emotional development of gifted children. K. Heller, F.J. Mönks, A.H. Passow (Ed.), *International handbook of research and development of giftedness and talent* (s. 525-538) Oxford, UK: Pergamon Press.
- Whitmore, J. R. (1980). *Giftedness, conflict, and underachievement*. Boston: Allyn & Bacon.
- Vanmeerbeek, M., Van, S. O., Boüüaert, C., & Burette, P. (2006). *Gifted children and the family physician*. Presse medicale (Paris, France: 1983), 35(1 Pt 2), 86-90.